

Hugo Conrad von Hötendorf

Crteži Huga Conrada von Hötendorfa
iz fonda Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

KATALOG IZLOŽBE

Katalog izložbe

Crteži Huga Conrada von Hötzendorfa

iz fonda Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

Zagreb, 2017.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Crteži Huga Conrada von Hötzendorfa
iz fonda Grafičke zbirke
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

Pojavom Huga Conrada von Hötendorfa na osječkoj kulturnoj i umjetničkoj sceni tridesetih godina 19. stoljeća likovno stvaralaštvo uzdignuto je na višu, kvalitetniju razinu. Okolnosti koje su prethodile toj situaciji govore nam malo o slikarima koji su bili ranije djelatni na tom području. Njihova je aktivnost često pokrivala širok raspon radova, od slikanja portreta, svetačkih slika, izrade cehovskih zastava pa sve do obavljanja soboslikarskih radova. Iz tog se razloga nameće zaključak da se njihovo slikarstvo nije uzdizalo iznad razine obrta što nije neobično s obzirom na tržišne uvjete koji nisu bili dovoljno materijalno stabilni za značajnije likovne pothvate. Naime, naručitelji takvih slikarskih radova bili su uglavnom činovnici, trgovci, svećenici te njihovi likovni zahtjevi nisu bili pretjerano istančani što je rezultiralo umjetničkim ostvarenjima niže kvalitete. S druge strane, bogati su naručitelji nabavljali umjetnine u velikim europskim kulturnim centrima, prvenstveno kod najboljih slikara iz Beča ili Budimpešte, koje su onda krasile njihova zdanja, a kvalitetom bi mogle biti u postavu svakog europskog muzeja ili galerije.

Sve bržim razvojem građanskog društva uviđa se potreba za podizanjem kvalitete obrtničkih proizvoda. Zahtjevi naručitelja bili su sve profinjeniji što podrazumijeva i veća likovna umijeća u realizaciji istih. Spoznaja da je umijeće crtanja jedan od značajnijih preduvjeta za podizanje obrtništva na višu razinu rezultiralo je pridavanjem veće pažnje umjetničkoj naobrazbi od najranije dobi. U Austriji su te ideje bile provođene već sredinom 18. stoljeća, a u desetljećima koja slijede proširile su se i na ostale zemlje unutar Monarhije. Cilj tih nastojanja nije bio da se mladi pripreme za buduće umjetnike, već da se „uzmogne načiniti crteže koji su potrebni u mnogim prilikama za raznovrsne svrhe; crteže koji su potrebni raznim obrtima ili mogu poslužiti njihovom boljem usavršavanju“.¹ Kao rezultat tih nastojanja javlja se otvaranje crtačkih škola i u Hrvatskoj, od kojih je prva otvorena u Zagrebu 1781. godine dok je crtačka škola u Osijeku svojim radom započela početkom 1800. godine. Unatoč financijskim poteškoćama, osječka je škola od samog početka djelovanja pridonijela uspjehu u obrazovanju mladih što je s vremenom rezultiralo većom likovnom

¹ Švajcer, O. *Hötendorf*, Zagreb: Centar za povijesne znanosti, Odjel za povijest umjetnosti, 1982., str. 7.

kvalitetom mladih obrtnika u tom gradu. Godine 1826. vođenje Gradske crtačke škole preuzima Franjo Conrad von Hötendorf, otac Huga Conrada von Hötendorfa. Nakon smrti oca, 21. siječnja 1841. godine, on preuzima dužnost vođenja škole i na tom mjestu ostaje sve do svoje smrti 28. veljače 1869. godine. Neosporna je činjenica da je škola za vrijeme Huga Conrada von Hötendorfa bila najuspješnija, bilo da se radi o načinu njezina rukovođenja ili o pedagoškoj djelatnosti.

O rođenju, djetinjstvu pa i mladenačkoj dobi Huga Conrada von Hötendorfa malo je poznatih i pouzdanih podataka. Dvoji se čak i o godini te mjestu njegova rođenja,² no sa sigurnošću se može utvrditi da je prve poduke o crtanju stekao kod svog oca. Njegov se život i rad može djelomično pratiti preko sačuvanih radova. Najraniji sačuvani crteži, koji nam svjedoče o interesima i likovnom senzibilitetu Hötendorfa, crteži su s putovanju po Srijemu nastali u razdoblju od 1828. do 1829. godine. Ono što privlači njegov crtački senzibilitet i što će mu biti inspiracija tijekom cijelog stvaralaštva motivi su iz mjesta i okolice kroz koje putuje, a što je vidljivo i na crtežima iz fonda Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. U Beč odlazi 1836. godine s nadom za daljnje slikarsko školovanje, no nikada se nije upisao na bečku slikarsku akademiju što je bilo neočekivano s obzirom na njegovo umijeće. U arhivu bečke akademije njegovo ime nije registrirano,³ a o razlozima se može samo nagađati i pretpostavljati jer ne postoji pisani trag o njegovom boravku u Beču. U postojećoj literaturi o Hötendorfu navodi se da je radio u ateljeu Johanna Nepomuka Schödelbergera, slikara pejzaža, iako ni za tu tvrdnju ne postoje nikakvi relevantni izvori.⁴ No, sasvim je sigurno da je Beč, jedno od tadašnjih kulturnih i društvenih središta Europe, utjecao na umjetničke afinitete mladog slikara iz provincije. U Beču se formira kao slikar „zavičajnog pejzaža“ koji, kao slikarska tema, dobiva sve više na značenju pa se u prvi plan stavlja

² I. Kršnjavi tvrdi da se rodio u Brnu 1804. godine, J. Bösendorfer kao mjesto rođenja navodi Dardu 1807. godine, a I. Mažuran Brno 1798. godine. (Podaci preuzeti iz: Švajcer, O. *nav. dj.*, 1982., str. 30)

³ Švajcer, O. *nav. dj.*, 1982., str. 32.

⁴ Švajcer, O. *nav. dj.*, 1982., str. 34.

izbor motiva, kojemu se pridaje inspirativno značenje te je on poticaj stvaralačkoj snazi.⁵ Tijekom 1838. godine vraća se u Slavoniju te prihvaća mjesto učitelja crtanja u crtačkoj školi u Rumi. Vođenje Gradske crtačke škole u Osijeku preuzima u siječnju 1841. godine i tu dužnost obnaša tijekom cijelog svog života. Uz vođenje škole 1867. godine otvorio je privatnu crtačku školu. Hugo Conrad von Hötzenndorf bio je vrstan pedagog i istaknuti slikar što je pridonijelo visokoj i stručnoj razini škole kroz koju su prošli mnogi učenici među kojima su bili i Adolf Waldinger i Iso Kršnjavi koji u jednom od svoji tekstova navodi: „Počeo sam slikati kod Hötzenndorfa. Prošao sam poslije mnogo škola i upoznao mnogo umjetnika, ali nisam našao boljega učitelja“.⁶ Tih godina, neposredno nakon preuzimanja vođenja škole, često putuje po Tirolu, Štajerskoj, Sloveniji te Hrvatskoj o čemu svjedoče mnogobrojni crteži nastali tijekom tih putovanja.

Iako dostupni biografski podaci ukazuju na iznimnu marljivost u likovnom stvaranju, Hötzenndorfov opus, koji je danas poznat, brojčano nije velik – dvadesetak ulja, nešto akvarela i šezdesetak crteža, pretežno olovkom, a nešto manje perom. Kao predstavnik „zavičajnog pejzaža“ vjerno prenosi na papir i platna motive krajolika kroz koje putuje, a to su najčešće slavonske šume, proplanci ili gradine. Preciznost crteža i sklonost detalju osobito su značajni kod prikaza gradina pa tako Matko Peić zaključuje da je Hötzenndorf za spas naših povijesnih spomenika, iako doseljenik, učinio više nego mnogi naši umjetnici prije njega, za vrijeme njega, a na žalost i poslije njega, kojima je ova zemlja domovina.⁷ Radovi mu odišu romantičarskim ugođajem, pomalo prožeti usamljenošću te sumornom atmosferom. Takav ugođaj najizraženiji je kod prikazivanja starih ogoljelih i oborenih stabala te vegetacije. Pejzaži širih prostranstava ne odišu takvim ugođajima, već nekom prozračnošću uz uvijek prisutan romantičarski duh. Hötzenndorfov

⁵ Švajcer, O. *nav. dj.*, 1982., str. 34.

⁶ Kršnjavi, I. *Pogled na razvoj hrvatske umjetnosti u moje doba. Iz mojih zapisa*, u: „Hrvatsko kolo: naučno-književni i umjetnički zbornik“, Zagreb: Matica Hrvatska, 1905., str. 218.

⁷ Peić, M. *Hrvatski umjetnici*, Zagreb: Znanje, 1968., str. 68.

stil otkriva pomno praćenje detalja koje nastoji povezati u skladnu, zaokruženu cjelinu. Njegova krajnja intencija je prenijeti točno ono što oko opaža, sve pojedinosti kroz precizan crtež i vjeran opis što je osobito vidljivo u pažnji posvećenoj stvaranju predodžbe dubine prostora. Tako kod nekih crteža finim potezima određuje prednji plan, zatim lakoćom prelazi prema dubini prikaza poštujući princip zračne perspektive. Ponekad prednji plan skicozno rješava s namjerom da jače izrazi srednji plan ili pozadinski. Godine 1864. izlaže mapu od 42 crteža olovkom na Prvoj izložbi dalmatinsko-hrvatsko-slavonskoj u Zagrebu koju je nazvao „Skizzen einiger Waldszenen so wie einiger historisch malerischen Ruinen Slavoniens“,⁸ a koje je izradio upravo za tu prigodu. Crteži iz te mape bili su izloženi i na izložbi „50 godina hrvatskog slikarstva“ kada se formira kritički stav o Hötendorfovom stvaralaštvu. Tako dr. Artur Schneider povodom te izložbe u *Hrvatskoj reviji* ističe: „Životno djelo Huga Conrada von Hötendorfa reprezentirano je u ovoj izložbi isključivo crtežima i akvarelima. Ima od njega i uljanih slika (sve od reda pejzaža) u posjedu osječkih građanskih i slavonskih velikaških porodica. Nije bilo tehnički moguće, da se među njima odaberu one, koje bi bile zavrijedile da budu ovdje izložene. Međutim, one slike njegove, što sam ih vidio, uvjerile su me, da je Hötendorf bio u prvom redu crtač i da su njegovi crteži kvalitetno znatno vrjedniji od njegovih slika.“⁹

Grafička zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu u svom fondu posjeduje 22 crteža olovkom i 10 akvarela, od kojih su 21 crtež i akvareli kupljeni 1920. godine od Kršnjavog i prvi su radovi upisani u dnevnik Zbirke, a crtež „Hrastova šuma“ kupljen je naknadno. Od deset akvarela, šest ih prikazuje motive krajolika, a ostali figuralne: „Seljanke iz Vukinića“, „Pastiri i vojnici“, „Studija seljaka“. Riječ je o akvareliranim crtežima olovkom koji, kao što i sami njihovi naslovi ukazuju, prikazuju ljudske figure, a karakterizira ih brzi potez koji vjerno prenosi ljudski pokret, gibanje ruku i tijela. Boja vješto nadopunjuje trag olovke naglašavajući sigurni potez. Četvrti od tri

⁸ Crteži su danas u posjedu Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku. U mapi se danas nalazi 30 crteža.

⁹ Schneider, A. *Slavonski pejzažisti*, u: „Hrvatska revija“, 6/1905. (VII), str. 282.

spomenuta figuralna akvarela, „Iz godine 1848.“, jedini je primjer pokušaja figuralne kompozicije gdje Hötzendorf u prvi plan stavlja mrtve i ranjene vojnike, dok je u srednjem planu u tijeku vojna operacija blizu manjeg sela uz brežuljke u pozadini.

I ostale akvarele karakterizira oštrina zapažanja, faktografsko prenošenje viđenog uz tonsko nijansiranje prema dubini, što osobito dolazi do izražaja u akvarelu „Kod Aljmaša“. Kod akvarela koji su inspirirani mjesečinom akcent je stavljen na Mjesečev albedo koji se probija kroz guste oblake te tako pridonosi ugođaju hladne i tajnovite noći.

Crteži iz fonda Zbirke nastali su u razdoblju nakon povratka sa školovanja u Beču te bi po motivima mogli biti razvrstani u dvije skupine. U prvoj su skupini crteži manjih i većih formata na kojima se nalazi više manjih skica ljudi, konja te drveća. Poseban interes usmjeren je na prikazivanje anatomije tijela konja pa tako vrlo detaljno razrađuje glave konja, nozdrve i oči, zatim konjsku opremu, a kako su konji bili motiv za štafažu, ove skice su sigurno bile svojevrsna razrade spomenutog motiva. Uz ovu seriju crteža u fondu Zbirke nalaze se i dva crteža velikolisnih biljaka: „Akantus“ i „Bundeve“.

Drugu skupinu čine crteži s motivima pejzaža. Uglavnom su to crteži slavonskih predjela, ali i oni koji prikazuju i neke druge dijelove Hrvatske, Slovenije i Austrije kroz koje je Hötzendorf putovao. Već ranije spomenute odlike i kvalitete Hötzendorfova stila očituju se i u ovoj seriji crteža. Uz pomalo mirnu, ali sjetnu atmosferu, Hötzendorf nas vodi kroz livade okružene planinama i brdima na padinama kojih se nalaze ostaci starih utvrda i gradina, vodi nas i kroz stare slavonske šume, uz stare drvene kolibe naslonjene na oronula stabla ili pored drvenih ograda koje dijele pašnjake, pokazuje nam izvor neke veće rijeke ili cestu koja se probija kroz daleke predjele. Tako Oto Švajcer zaključuje: „... ostavio nam je Hötzendorf vrijedan materijal, koliko u likovnom toliko i u dokumentarnom pogledu. U likovnom – jer se tu mjestimično zaista vinuo da slobode, kreativne improvizacije, u dokumentarnom – jer je svoj pogled svrnuo na mali život, vezan uz selo, oslobođen

patosa i idealizacije, koja se inače provlači kroz njegova ulja. Da je taj isječak, taj fragment učinio i središtem svojih preokupacija u uljenim slikama, imali bismo neopisive dragocjenosti, koje bi nam predočile posve drugu sliku Slavonije sredinom prošlog stoljeća. Tako je to ostalo samo u tim skicama i krokijima. Ali i oni su dovoljni da posvjedoče oštrinu Hötzenendorfova zapažanja, njegov prisni odnos prema jednostavnosti života i njegovo zamjerno crtačko umijeće.”¹⁰

Vesna Vlašić Jurić

¹⁰ Švajcer, *O. nav. dj.*, 1982., str. 51. Također, svi podaci u tekstu o Hugu Conradu von Hötzenendorfu preuzeti su iz navedene knjige.

C R T E Ž I

Perivoj
1846.
akvarel ; 184 x 331 mm.
GZAH 171 hoe 1

Žbunj lišća i konj
1863.
olovka ; 275 x 400 mm.
GZAH 172 hoe 2

Drvo i akantus
1863.
olovka ; 275 x 401 mm.
GZAH 173 hoe 3

Studije konja

1863.

olovka ; 274 x 402 mm.

GZAH 174 hoe 4

Studije konja
1863.
olovka ; 275 x 401 mm.
GZAH 175 hoe 5

Dva crteža drveta
1863.
olovka ; 404 x 274 mm.
GZAH 176 hoe 6

Seoska kuća
1863.
olovka ; 272 x 380 mm.
GZAH 177 hoe 7

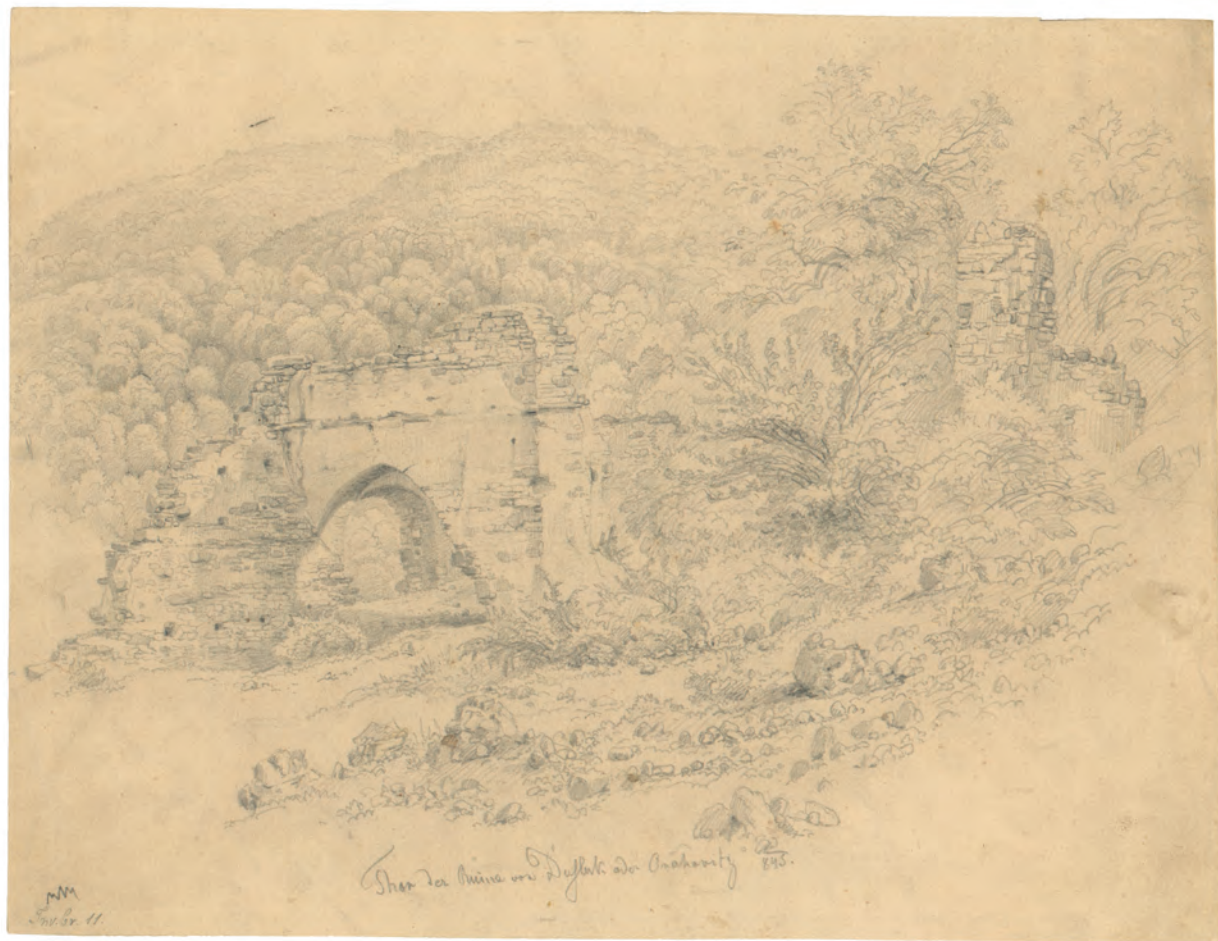
Studije prosjaka i seljaka
oko 1845.
olovka ; 190 x 268 mm.
GZAH 178 hoe 8

In der Wochein
1843.
olovka ; 270 x 378 mm.
GZAH 179 hoe 9

Pastiri
oko 1850.
olovka ; 213 x 240 mm.
GZAH 180 hoe 10

Tor der Ruine von Dusluk oben Orahovitz
1845.
olovka ; 237 x 291 mm.
GZAH 181 hoe 11

Bey Skrad
oko 1845.
olovka ; 270 x 382 mm.
GZAH 182 hoe 12

Tor in der Burg Orahovitz
oko 1845.
olovka ; 345 x 544 mm.
GZAH 183 hoe 13

Bundeve

1857.

olovka ; 365 x 530 mm.

GZAH 184 hoe 14

Akantus
oko 1857.
olovka ; 350 x 473 mm.
GZAH 185 hoe 15

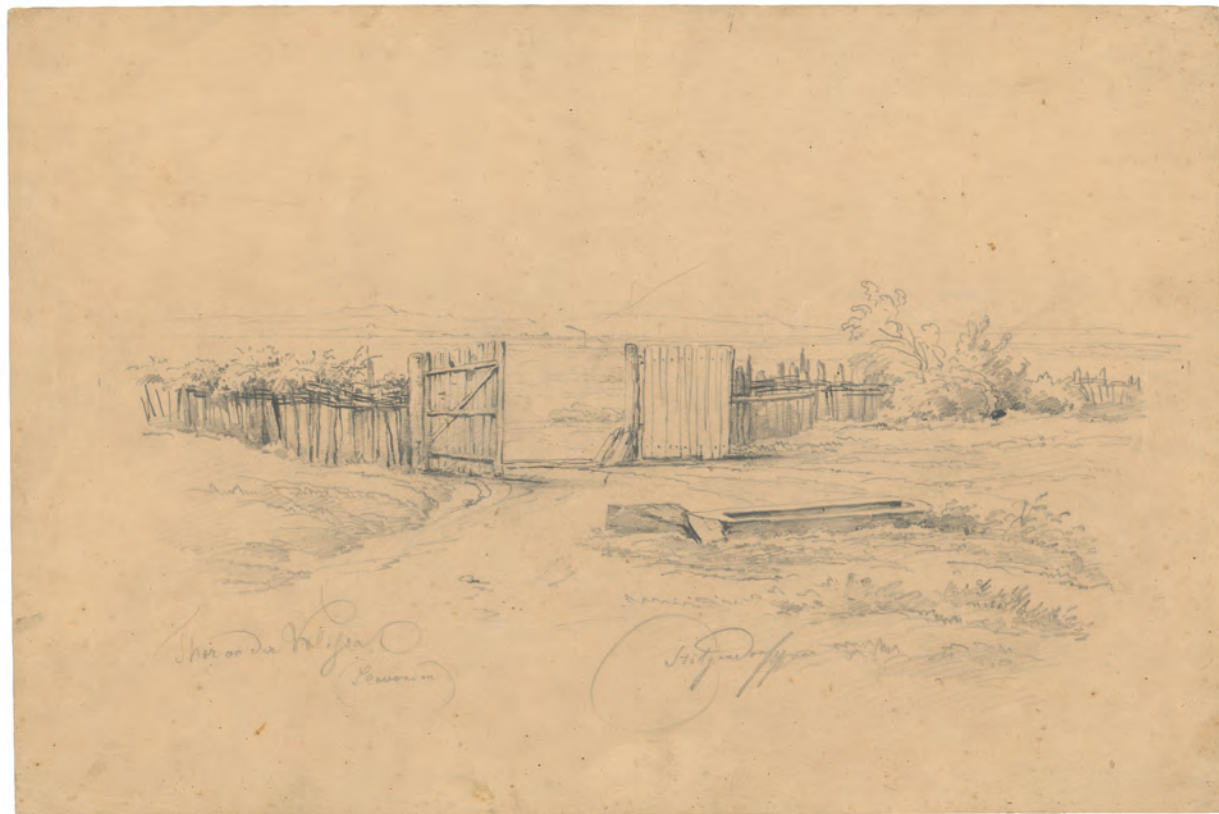
Von der Luisenstrasse
oko 1850.
olovka ; 273 x 381 mm.
GZAH 186 hoe 16

Landskron
1842.
olovka ; 302 x 434 mm.
GZAH 187 hoe 17

Gegend ober Almas
1846.
akvarel ; 196 x 342 mm.
GZAH 188 hoe 18

Tor an der Klissa
oko 1845.
olovka ; 270 x 382 mm.
GZAH 189 hoe 19

Unweit des Ursprungs der Save
oko 1842.
olovka ; 270 x 383 mm.
GZAH 190 hoe 20

Selo u snijegu
oko 1845.
akvarel ; 132 x 168 mm.
GZAH 191 hoe 21

Mjesečina I
oko 1845.
akvarel ; 189 x 238 mm.
GZAH 192 hoe 22

Mjesečina II
oko 1845.
akvarel ; 192 x 242 mm.
GZAH 193 hoe 23

Mjesečina III
oko 1845.
akvarel ; 163 x 220 mm.
GZAH 194 hoe 24

Studija seljaka i seljanki
oko 1845.
olovka ; 187 x 270 mm.
GZAH 195 hoe 25

Waldhütte in Punitovcer Wald
oko 1845.
olovka ; 270 x 383 mm.
GZAH 196 hoe 26

Studija pastira
oko 1845.
olovka ; 173 x 133 mm.
GZAH 197 hoe 27

Iz godine 1848
1848.
akvarel ; 176 x 290 mm.
GZAH 198 hoe 28

Studija vojnika
oko 1845.
akvarel, olovka ; 134 x 213 mm.
GZAH 199 hoe 29

Seljanke iz Vukinića
oko 1845.
olovka, akvarel ; 137 x 210 mm.
GZAH 200 hoe 30

Studija vojnika I
oko 1845.
akvarel, olovka ; 133 x 211 mm.
GZAH 201 hoe 31

Hrastova šuma
oko 1845.
olovka ; 540 x 380 mm.
GZAH 202 hoe 32

IMPRESUM

Nakladnik

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Za nakladnika

Dr. sc. Tatijana Petrić

Urednica

Mr. sc. Tamara Ilić Olujić

Koncepcija izložbe, izbor radova, kataloška obrada i predgovor

Vesna Vlašić Jurić

Suradnica

Maja Karić

Lektura

Marija Perkec

Grafičko oblikovanje

Goran Hasanec

Fotografija

Darko Čižmek i Sonja Hrelja

Tisak

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Naklada

50 primjeraka

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000974144.

ISBN 978-953-500-164-5

NACIONALNA I
SVEUČILIŠNA
KNJIŽNICA
U ZAGREBU